

»Ein merkwürdiger Krieg, man schlägt sich todt ohne sich zu hassen«

Familien von Rosen og Treårskrigen

Af Gesa Snell

Historikere har i den senere tid ikke kun beskæftiget sig med Treårskrigen's storpolitiske, militær- og økonomihistoriske aspekter, men har også undersøgt hvorfor de politisk aktive grupper på den tid organiserede sig som tyske, slesvig-holstenske eller danske og brugte nationale argumenter for at nå nationalt formulerede mål.

Men hvordan oplevede det enkelte menneske dengang tidens brydninger, hvordan reagerede det på det pres, der blev udløst ved nationalismens fremgang? Man kan nærme sig svaret på det spørgsmål gennem en usædvanlig stor konvolut af dagbøger, breve og erindringer fra familien von Rosen, som kan suppleres med trykte autobiografier. Familiemedlemmerne skildrer her 1840ernes spændinger med deres egne ord og uden tanke på, om andre end de selv eller brevenes adressater engang ville læse, hvad de har skrevet. Teksterne er således ikke filtrerede, men spejler direkte disse enkeltpersoners håb, deres ængstelser og indre kampe. Materialet er så meget mere spændende, som de store politiske brydninger og helstatens sprængning genspejles i familien von Rosen. Nogle medlemmer af familien, som havde tyske rødder, orienterede sig nemlig mod syd, andre mod nord. Det førte, som man kan forestille sig, til dybtgående konflikter i familien.

Materialet er meget omfangsrigt, det meste foreligger overleveret hos familien von Reventlow.¹ Når man ser nærmere på det, spores en meget påfaldende lakune: Der findes ingen breve el. lign. fra den yngre generation, som valgte den slesvig-holstenske side. Deres skæbne kan kun anes gennem hentydninger og enkelte beskrivelser i de andres breve eller dagbøger. Forklaringen er meget enkel: Presset for at bestemme sig for en national identitet ophørte ikke med Treårskrigen's afslutning. Og de, der tilhørte familien von Rosen, skulle ekstra tydeligt »bevise« deres holdning, netop fordi ikke

alle valgte den samme side. Den danske del af familien var ikke så glad for den slesvig-holstenske del, og derfor var interessen for at bevare breve fra disse familiemedlemmer ikke stor.

Wilhelm von Rosen og hans familie

I denne artikel står Wilhelm von Rosen og hans familie i centrum. Carl Wilhelm Ludwig von Rosen (1788-1853) (fig. 1) var gift med Sophie Marie Decker (1799-1868), en borgmesterdatter fra Oldesloe. Han var kgl. dansk embedsmand og fra 1818 til sin død amtmand i Segeberg. Som amtmand var han beskæftiget med retsstridigheder, politikæsenet, kirken, økonomiske spørgsmål, landmilitærets sessioner og lignende.

Wilhelm von Rosen, hvis far var distriktsjægmester, overførster og kammerherre Andreas Gottlieb von Rosen (1748-1835), var en dannet mand. Han læste ikke kun Bibelen (og det flere gange), men også moderne litteratur, politiske og filosofiske værker og drøftede meget tit spørgsmål om tro og filosofi i sine dagbøger. Von Rosen var en flittig dagbogsskriver, som skældte sig selv ud, når afstandene mellem indførelserne blev for store. Dagbøgerne dækker tidsrummet fra 1841 til 1853 og fortæller meget om hans arbejde som embedsmand, om hans familieliv og hans personlige situation.

Familien boede roligt og fredfyldt i Segeberg. Familielivet var præget af borgerlige idealer, dannelse blev sat meget højt, dvs. at man beskæftigede sig med litteratur, musik og fremmede sprog. Man så det som sin opgave at hjælpe egnens fattige. Pligtopfyldelse og flid er begreber, der betød meget i denne familie. Ofte reflekterer Wilhelm over, om han som amtmand, som familiefar og som kristen ydede, hvad han formåede. Han var selvkritisk og tit ulykkelig over, at han ikke viste mere tålmodig-

Fig. 1. Wilhelm von Rosen.
Fotografi. Privateje.

hed i familien og endnu mere flid i sin embedsgerning.

Familien von Rosen havde tyske rødder, og det tyske forstærkedes gennem von Rosens ægteskab med Sophie Marie. Forbindelserne til Tyskland var tætte og dagligsproget tysk. Det var, som datteren Dorothee fortæller i sine erindringer, ikke en selvfølge, at børnene lærte dansk. En sådan nødvendighed bestod ikke for en amtmandsfamilie i Holsten, og selv i København måtte man i 1840erne ikke nødvendigvis kunne dansk, når man var ansat i den slesvig-holstenske administration eller ved hoffet og bevægede sig i de højeste kredse.

Ægteparret havde tolv børn, som var deres stolthed, men som også gav anledning til mange bekymringer. Børnene skulle jo have en god uddannelse, som kunne forberede dem til en karriere i administrationen eller et godt giftermål. Men det kostede meget, og pengemangel var et konstant og tyngende problem for familien.

Flere af sønnerne blev sendt til Tyskland for at læse. Der gennemgik de en blanding af en borgerlig uddannelse og noget, der lignede de obligate dannelsesrejser, som unge adelige foretog i det 18.

århundrede. Problemet var, at der egentlig ikke var penge nok til det. Følgen var, at sønnerne meget tydeligt følte, at de egentlig ikke hørte til den aristokratiske verden, de bevægede sig i. De var utilpasse i den. Allerede som skoleelev havde den ældste søn Carl klaget over, at faderen nok havde sendt ham på en fornem skole, men at han ikke havde råd til at leve som sine kammerater. Han kunne ikke være klædt på som dem. Det samme gentog sig, da han læste. Det forhindrede ham ikke i at udvikle »flotte« vaner: han red om søndagen, købte kostumer til at spille teater i og var en flittig gæst på ballerne. Der var nemlig én udvej, og det var at låne penge, uden at man virkelig vidste, hvornår man kunne betale dem tilbage.²

Det dilemma oplevede hele familien. Deres sociale stilling førte dem sammen med de højeste kredse, men de havde ikke råd til at leve på deres niveau. De havde altid en ulmende følelse af ikke at høre rigtig med, og det blev til en vigtig drivkraft i deres liv.

Wilhelm von Rosens holdning til den slesvig-holstenske bevægelse

Von Rosen havde begyndt sin uddannelse som såkaldt *auscultant* i rentekammeret i København, havde boet dér i flere år og havde gode kontakter til hoffet. Som amtmand tog han så hvert år til hovedstaden, mødte en række høje embedsmænd og ministre og blev modtaget i audiens af kongen. Her hørte han, der normalt var lidt afskåret fra det hele, hvad der skete ved hoffet og i administrationen, og mødte ikke mindst familie og gamle venner. Når han kom tilbage, havde han fået en fornemmelse af hvilke forandringer, der foregik, og overvejede i dagbøgerne, hvad det betød for ham og hans karriere.

Det var et emne, Wilhelm von Rosen meget tit beskæftigede sig med i sine optegnelser. Han følte, at han ville og kunne yde en indsats til statens gavn. Han brændte efter at komme et sted hen, hvor han virkelig kunne udrette noget i stedet for af forvalte en lille del af en provins.³ Det kunne også have den behagelige sidegevinst, at han ville få mere i løn, end han gjorde som amtmand og på den måde muligvis undgå den trykkende pengemangel.

Flere gange troede han, at det nu var en mulig-

hed for forfremmelse. Da overpræsidenten i Altona døde, interesserede han sig for denne post, men den blev besat med en anden. Hver gang, der uddeltes ordener og dekorationer f.eks. i forbindelse med dronningens fødselsdag, oplevede han, at han blev forbigået. Til sidst prøvede han at resignere og trøste sig med, at livet på jorden ikke er alt, men at det andet liv hisset ville være meget lykkeligere og lysere. Og endeligt håbede han på, at hans børn ville gøre karriere i hans sted.

Selvom Wilhelm von Rosen var lidt resigneret, anskuede han stadigvæk verden med en gammel amtmands kongetro øjne. I 1844 beskriver han lidt indigneret, at Segebergs borgere havde foranstaltet et fakkeltog til ære for en embedsmand. Han betegner det som en »Verwirrung« og spørger: »Hvem foranlediger al denne forvirring? Tidsånden, siger man, dvs. menneskenes egoistiske og selviske fejl – og nu kommer andre mennesker – som indtil nu ikke har regeret – o[g] siger: at de vil gøre det bedre – for at regere o[g] så gøre det endnu mere forkert« (1.2.1844).⁴ Han vurderer borgerskabets ønske om politisk indflydelse, som her manifesteres gennem en demonstration, som ulydighed. Efter hans mening er almenvellet noget, som kun staten, dvs. kongen kan fremme.

Men et år senere er der allerede sket en forandring. Nu tør han indrømme, at han synes, at regeringen er svag. Han føler, at denne svaghed truer systemet, fordi det kun er svage regeringer, der opponeres imod. De bekæmpes, fordi man kan gøre det uden risiko, ellers ville det ikke ske (24.3.1845). Han overvejer, hvordan regeringen kunne imødekomme menneskene og foreslår at fremme jødernes emancipation, at nyorganisere provinsialständerne, at indføre almen værnepligt og pressefrihed – og at afskaffe lotteriet (25.2.1845). Disse reformer kunne efter hans mening styrke regeringen og svække dens modstandere.

Da von Rosen i 1846 oplever de voldsomme reaktioner på kongens såkaldte »Åbne brev«, begynder han for alvor at forstå, at der ville ske noget. Men han synes, at det helst skulle ske inden for lovens rammer. Og han går bestemt ikke ind for, at helstatens form forandres, og skriver i 1846: »I skal elske hinanden: fordi hele menneskeslægten hører sammen« (19.3.1846).⁵ Han synes, at det er truende, at alting forandres, at alle regler bliver sat ud af kraft, og skriver mere profetisk, end han selv ved:

»Nutidens egentlige kendetegn er nemlig at alle regler betvivles o[g] alle illusioner styrter sammen. Sammen med det onde vil også meget af det gode tilintetgøres« (30.3.1846).⁶ Han føler nu, at forandringen vil sønderbryde rammerne, at den er mere radikal, end han har troet. Han spørger sig selv: »Hvordan vil samfundets store problemer blive løst? For øjeblikket styrer det mod en krise. Det er en illusion at tro, at det fremskridt, som den opvoksende generation vil, kan bremses, thi den nu herskende, men ældede generation svækkes og reduceres hver eneste time.« (19.12.1846).⁷

Da Christian VIII døde, var Wilhelm von Rosen meget bedrøvet. Et var, at han godt havde kunnet lide ham som person, men hans død betød mere: Selv om den gamle konge ikke havde fremmet hans karriere, havde von Rosen været relativ sikker på, at hans situation ikke ville forværres. Nu kom der en ny konge, som han ikke havde gode kontakter til.⁸ Wilhelm von Rosen havde lige overstået en affære, hvor hans embedsførelse var blevet angrebet.⁹ Hvad nu, hvis den nye konge ville have en ung, frisk mand som amtmand i Segeberg? Ængstelsen blev større, da martsrevolutionen i Paris brød ud, og det også udløste reaktioner i København. Nu indtager von Rosen et helt andet standpunkt end blot nogle år før, når han skriver: »Den egentlige grund til alle de uroligheder, som nu optræder så pludseligt o[g] voldsomt, er et misforhold eller rettere sagt, den skæve o[g] utilfredsstillende stilling, som så mange individer står i til staten. Statens formål er – gennem udvikling – at fremme sine borgers ydre o[g] indre vel. I vores tid har menneskenes levevilkår og individualitet helt åbenbart udviklet sig hurtigere end selve statsformen og ladet den bag sig; [...]. [Det ligger] i sagens natur, at denne stræben efter ligevægt vil manifestere sig som kamp. – Thi det er umuligt, at de begunstigede i samfundet, de fornemme o[g] rige, kan erkende at statsformen ikke længere er tidssvarende fordi de ikke trykkes af den; o[g] det er umuligt at få dem til at give efter uden tvang, fordi de ser deres privilegier som historiske rettigheder o[g] den menneskelige naturs egoisme ikke kan overvinde sig til frivilligt at give afkald på formentlige rettigheder« (18.3.1848).¹⁰

Her har man en fornemmelse af, at amtmanden kunne forstå borgerskabets frustration over for overklassen, som helt naturligt mente at have krav

på stillinger, indflydelse osv. Havde han ikke selv i alle årene ventet på en chance for at vise sine evner, men var altid blevet forbigået? Og han begyndte åbenbart at føle sig tiltrukket af det nye, ikke *selvom*, men netop *fordi* det satte spørgsmålstegn ved det gamle system. Kunne den slesvig-holstenske bevægelse også være en chance for ham? Hvis de nye mænd sejrede med deres idé om grundlæggelsen af en ny national stat, et selvstændigt Slesvig-Holsten, ville de så ikke være nødt til at opbygge en administration? Så ville de have brug for dygtige embedsmænd, som havde samlet erfaringer i det danske system. Men ville de sejre? Dagbogen fortæller ikke nærmere om de indre kampe, der foregår, men kun, at tankerne er for mange og for tunge at skrive ned.¹¹ Til sidst greb von Rosen chancen og tilsluttede sig den slesvig-holstenske bevægelse, oprørerne.

Efter beslutningen nu engang var taget, smitter begejstringen ham med det samme. Han bliver næsten sværmerisk, når han beskriver forbundstroppernes ankomst: »[E]t vidunderligt syn. Nu er det kraftens og beslutsomhedens mænd, der regerer verden, ligemeget hvilken stand de tilhører: det er det samme i Frankfurt, Rendsburg og København; [...]. [...] Uagtet den tilsyneladende sejr, vil danskerne tabe; de handler uklogt, fordi de stemmer sig mod tidens strøm, der bruser så voldsomt, at den styrter alt, som stiller sig imod dens kraftfulde bølger: det forsvinder i afgrunden – Tysklands genfødsel er kommet, hvordan skulle den lille østat hæmme den, o[g] hvilken illusion er den dog hildet i, at den ville prøve det« (17.4.1848).¹²

Den nye meget liberale forfatning, der blev udarbejdet i Frankfurt, fandt von Rosen var imponerende. Og selv om han ikke aktiv deltog i begivenhederne, ikke holdt taler osv., viste slesvig-holstenerne ham stor respekt. Når han beskriver det, føler man, at det lindrer den frustration, der havde samlet sig hos ham i dansk statstjeneste. Nu er han fuldstændig overbevidst om, at bevægelsens mål er retmæssige. Selvom han er meget bedrøvet over, at en del af børnene ikke var den samme mening som han, argumenterer von Rosen som en overbevist slesvig-holstener og skriver: »Jeg er sammen med den del af familien, som stadigt hører mig til, tysker, o[g] vil blive ved med at være det og tro opfylde de embedspligter, der ligger nærmest for o[g] opretholde ordenen« (1.4.1848).¹³

Men meget hurtigt, efter den første store begejstring for den nye revolutionære bevægelse var mindsket, tegnede virkelighedens konturer sig igen skarpere. Han havde ventet en hurtig fredsslutning, men tingene udviklede sig anderledes. Danskerne kunne ikke overvindes med det samme, der opstod alvorlige problemer. Dernæst konstaterede von Rosen, at nationalismens løfte om, at alle mennesker var lige, bare de tilhørte den samme nation, ikke blev indfriet. Igen var det ikke »folket«, der bestemte, men nogle få, som havde en mening, og de andre fulgte med. Var der overhovedet sket så stor en forandring, eller lignede de nye magthavere ikke de gamle? Eksisterede »herskesygen« ikke stadigvæk (29.4.1848)?

I efteråret 1848 blev Wilhelm meget deprimeret, al følelse af opbrud og positive ændringer var væk. Han så klarere, hvilke negative følger oprøret kunne få, også for ham personligt. Han skriver: »[J]eg trøster mig med at jeg ikke aktivt har udløst [tidens] ryster« (11.11.1848),¹⁴ men han er alligevel bange for fremtiden. Lidt senere mener han, at hans hjerte og hoved er opfyldt med følelser og tanker, som ikke egner sig til at blive nedskrevet (29.11.1848). Han begynder nu lidt melankolsk at se tilbage og tænker vemodigt på enkedronningens fødselsdag, som nok aldrig igen vil blive fejret som i 1815 i København (28.10.1848).

Han led meget under familiens splittelse og oplevelsen af, at alting ikke var så klart og entydigt som i tiden før nationalismens gennembrud. Efter at have beskrevet hvorledes Hermann kæmpede modigt på slesvig-holstenernes side og Sigismund bravt ved Dybbøl på dansk side, tilføjer han: »Men hvad indebærer berømmelse – i denne verden o[g] endnu mere i denne tid; hvad er den værd, allerede dens relativitet beviser dens uvished« (22.4.1849).¹⁵ I denne oprørske og urolige tid kan de gamle værdier ikke vise vej mere, de duer ikke længere. Også reaktionerne i vennekredsen plager ham, som en bemærkning viser: »De fleste mennesker gider jeg ikke omgås; hvor er det dog få af dem, der er venner!« (20.5.1848).¹⁶

Har han gjort det rigtige? Han er ikke længere sikker på det og udtrykker nogle gange fortrydelse over det trufne valg: »Det ville være urimeligt og uretfærdigt at sige, at jeg har forholdt mig dumt o[g] forkert, men jeg siger det iblandt alligevel til mig selv. Kunne vi dog bare forenes igen engang,

her på dette sted, der er os så kært, sammen med vore elskede tolv børn! Det vil holde hårdt.« (21.7.1848).¹⁷ Var der en vej tilbage? Hvordan kunne familien finde sammen igen?

Men hvorfor havde børnene besluttet sig til at vælge forskellig side? Og hvad var vigtigst for deres beslutning? Det skal behandles i de næste afsnit.

Børnenes valg

Familiens børn havde alle fået en god uddannelse og havde valgt en levevej, som fortsatte familiens traditioner. Carl havde efter et studieophold i Heidelberg og Bonn begyndt en karriere i statens administration, mens Sigismund efter et mislykket forsøg på Københavns Polytekniske Skole havde valgt den militære løbebane. Dorothee var kommet til hoffet i hovedstaden, og da også Jakob lidt senere valgte at begynde en militærkarriere, boede fire af Wilhelm von Rosens børn i København.

Det havde været lykkelige år, som de fire børn havde oplevet sammen. Hofdamen, auscultanten og officererne havde adgang til de højeste kredse og havde været velsete gæster på baller i hovedstaden. Brødrene havde boet sammen i et hus, og der var opstået et meget tæt forhold mellem de fire. Sammen havde de også klaret vanskelighederne, ikke mindst de økonomiske problemer. Carl havde som auscultant ikke fået løn, men måtte stadigvæk understøttes af sin far. Dorothee havde fået sin arv udbetalt for at kunne anskaffe sig en garderobe, som var en hofdame værdig, så hun har heller ikke haft noget. Men alligevel havde de sammen med Sigismund betalt den unge Jakobs uddannelse i København, efter at faderen ikke længere havde kunnet (eller villet) gøre det.

I 1848 besluttede de fire børn, som i familiens korrespondence blev kaldt »københavnerbørnene«, sig for den danske side. Det var forskellige grunde, der spillede en rolle ved denne afgørelse. Meget vigtigt var sikkert, at de i lang tid havde boet i København, hvor de var blevet præget af stemningen i hovedstaden, mens de andre i familien havde oplevet den begejstring, som den slesvig-holstenske bevægelse havde vakt i Hertugdømmerne. Da »københavnerbørnene« havde så tæt et forhold til hinanden, kunne de støtte hinanden, da de måtte opleve, at familien sprængtes, dvs. at forældrene og

de fire børn pludselig var skilt fra hinanden og kun havde lidt kontakt.

Den ældste søn, Carl var, lige før krigen brød ud, blevet fastansat i det Slesvig-Holsten-Lauenborgske kancelli efter at have arbejdet ulønnet i tre år ved finansdeputationen i København. Mange embedsmænd havde 1848 forladt kanceliet, og det betød, at Carl ved krigens udbrud fik vigtige opgaver og et stort ansvar, som hans datter beskriver i sine erindringer.¹⁸ Han skulle sørge for de flygtninge fra Slesvig eller Holsten, der kom til København, fordi de ikke ville være med i opgøret. Og så kom krigsfangerne, som skulle forplejes. Det var en meget delikat opgave, stemningen over for fangerne var ikke god i København. Carls situation var meget kompliceret: Han skulle på den ene side vise, at han var en loyal dansk embedsmand, på den anden side skulle han forbedre sine – i danskernes øjne – oprørske landsmænds situation.

Han stod i et personligt dilemma. Hvor skulle han gå hen? Skulle han følge sin far, som sammen med moderen og de yngre søskende nu definerede sig som tyskere hhv. slesvig-holstenere? Familiebånd trak til den ene side, men der var også andre aspekter, som havde vægt. Carl følte sig i gæld til den danske konge. Frederik VI havde engang hjulpet ham, da han i Tyskland var blevet anklaget for at have skudt en student ved en duel. Kongen havde personligt intervenseret hos storhertugen af Baden, og straffen blev forkortet og lempet meget.¹⁹ Og Carl var lige begyndt en løbebane, som kunne føre ham højere op. Han mente at have fundet en opgave, som han syntes var vigtig, og den ville han ikke lade falde. Til syvende og sidst følte han, at hans fremtid lå i Danmark.

At dette ikke var en nem beslutning er klart, den betød et brud med faderen og en stor del af familien. Wilhelms dagbog fortæller om et voldsomt skænderi mellem far og søn, da Carl var på besøg i Segeberg. Carl vidste også, at nogle danskere ville betvivle hans loyalitet. Sigismund skriver i et brev til broderen: »De fødte danskere er så mistroiske, at enhver holstener i deres øjne er stemplet som forræder, og den ringeste afvigelse fra deres krasse meninger er nok til at udløse de vildeste bagtæller: derfor frygter jeg altid, at din nuværende stilling vil sætte dig i et forkert lys, og at du ikke vil få den løn, du har fortjent« (7.10.1850).²⁰ Det var

Fig. 2. Sigismund von Rosen.
Fotografi. Privateje.

altså en meget smal sti, som Carl måtte betræde. Beslutningen om at forblive i kongens tjeneste løste nogle problemer, men skabte også nye.

Sigismund (fig. 2) oplevede andre dimensioner af konflikten, fordi han tilhørte militæret. Sigismund var den eneste af de voksne sønner, som ikke havde læst i Tyskland. Han var i 1846 blevet optaget på den Kgl. Militære Højskole i København og var i 1848 officer. Heller ikke for Sigismund var det nogen nem beslutning. Han oplevede mange modstridende følelser, eller som Wilhelm beskriver det: »Min stakkels Sigismund har sine indre kampe! Ikke dansker, men alligevel mod sit fødeland! Begge brødre følger hver især deres overbevisning« (2.4.1848).²¹ Sigismund skriver selv om konflikten i et brev til Carl: »Hvilke modstridene følelser brydes [...] hele tiden i en; men pligtfølelsen står fast hos mig og besejrer dem alle« (12.4.1848).²²

Han vidste, han skulle kæmpe i felten, og det gjorde afgørelsen endnu mere kompliceret, at han ved fronten stod over for sine brødre. Han skriver til Carl: »Det er sjældent, at jeg er entusiast, men når jeg i disse dage læser beretningerne fra Frederiksstad, når jeg hører de mange smukke historier om vores pragtfulde soldater, så gør det mig stolt

over at være soldat i den danske armé. Og dog, bror, kan jeg, når vi kæmper, aldrig glemme mine brødre i fjendens armé; triste tanker blander sig i glæden over hver sejr, som brødrene med deres liv har prøvet at frarøve os; vore egne brødre har måske ladet livet for at berede os et nederlag eller en mulig undergang. Det er rædselsfuldt at glæde sig over det store antal af døde fjender, blandt hvilke der måske er en af vore kæreste; det er en skrækkelig tanke at kunne sende sin broder den dødbringende kugle!« (7.10.1850).²³

Det plagede alle familiemedlemmer, at sønnerne kæmpede på begge sider af fronten, og Wilhelm spørger: »Hvor min Alfred er, o[g] om han er i live o[g] min Sigismund – børn, der elsker hinanden, børn af forældre, der elsker dem – nu på den ene o[g] den anden side af Kongeåen; eller i kamp – mod hinanden« (2.4.1848)²⁴ og lidt senere: »[H]vor og i hvilken tilstand er de nu, efter et blodigt slag blev udkæmpet ved Flensborg i forgårs formiddags – mellem Alfred o[g] Sigismund« (11.4.1848).²⁵ Det er ikke længere en krig mellem Danmark og Hertugdømmerne alene, men en krig mellem den ene og den anden søn.

Det var en lettelse, da Alfred blev såret og kom på lazarettet. Sigismund skriver: »Det er godt at vide, at han ikke længere står overfor mig, men det er trist, at han lod sig rive med.« (12.4.1848).²⁶

Carl og Sigismund diskuterede problemerne meget åbent i deres breve. De havde så stor tiltro til hinanden, at de endog kunne tale om politik. Det viste sig, at heller ikke »københavnerbørnene« var enige: Carl argumenterede som loyal helstatsmand. Han ville ikke afstå Holsten, selvom en stor del af befolkningen følte sig tysk. Sigismund mente derimod, at der ikke var noget at gøre ved, at Holsternerne følte sig tyske og ikke ville tilhøre den danske helstat. Han syntes, at det afgørende måtte være at sikre Danmarks eksistens, om det nu skulle være som republik eller som monarki. Danmark *måtte* ikke give efter, før Slesvig var blevet tæt tilknyttet Danmark. Derfor var det vigtigt for danskerne at »udrydde« slesvig-holsternerne (15.?.1851). Han havde derfor besluttet sig til at kæmpe på den danske side og bære de følger, det måtte have for ham (fig. 3).

For søsteren var konflikten igen en anden. **Dorothee** (fig. 4) havde flere gange i længere tid opholdt sig i Lübeck hos mormoderen. Efter en op-

Fig. 3. Sigismund von Rosens gravmonument på Holmens Kirkegård, København.

vækst i provinsen skulle hun samle nye erfaringer i en større by. Dorothee gik dér til konfirmationsforberedelse, noget, der betød meget for hende, som hun selv skriver i sine erindringer.²⁷ Døtre i hendes sociale lag havde på den tid ikke mange muligheder for at sikre deres eksistens. Enten skulle de giftes, eller de var nødt til at forblive hos forældrene til deres død. Indskrivelsen i et frøken-

kloster var en udvej, som undertiden kunne skaffe dem mere selvstændighed.

Dorothee fik en helt anden chance: Dronning Caroline Amalie blev i 1844 under en fest opmærksom på hende og tilbød Dorothee at blive hofdame. Det var en stor ære for hende at blive udvalgt, og hun lægger i sine erindringer vægt på, at det ikke var forældrene, der trak i trådene i baggrunden, men at det skete på dronningens initiativ. Det gav Dorothee mulighed for at undslippe livet i provinsen. Hovedstaden med alle dens muligheder for at deltage i selskaber, baller og lignende samt kontakten til spændende og indflydelsesrige mennesker har utvivlsomt været meget tiltrækkende.

Efter det var afgjort, at hun skulle være hofdame, var der meget, der skulle organiseres. Én af betingelserne var, at hun skulle lære at tale dansk, det kunne hun nemlig ikke. Hendes eneste lejlighed til at komme i kontakt med det danske sprog, beretter hun selv, havde været, når hendes far gav hende gamle, på dansk trykte lovtekster at lege med.

Dorothee ville som de andre »københavnerbørn« ikke skifte over til slesvig-holstenernes side. Loyalitet over for hendes arbejdsgiver, den høje dronning, var en selvfølge, selv om hendes stilling ved hoffet sikkert har været meget ubehagelig, efter at en del af hendes familie var gået over til og kæmpede på oprørernes side. Dorothee oplevede imidlertid, at hun fik en betydeligere opgave end blot at være én af hofdamerne. Caroline Amalies brødre, hertugen af Augustenborg og prinsen af Nør, ledede opstanden. Deres mål var at sprænge helstaten og skabe en selvstændig stat, et selvstændigt Slesvig-Holsten. Det var en meget fortvivlet situation for enkedronningen i København, og hun afbrød al kontakt med sine brødre. På en vis måde var enkedronningen og hofdamen altså i samme situation, og det lyder troværdigt, når Dorothee skriver i sine erindringer, at Caroline Amalie efterhånden havde en tættere forhold til hende end til mange andre ved hoffet. Dorothee følte det som sin opgave at bistå enkedronningen, og det kan måske undertiden have dæmpet hendes egen sorg over at være adskilt fra sin familie i Holsten i flere år. Det tætte forhold til de andre »københavnerbørn« mildnede vel også tabet af kontakten.

De andre børn ved vi ikke så meget om. Jakob kom som ganske ung til København, boede sammen med sine brødre og var undertiden med til

Fig. 4. Dorothee von Rosen. Fotografi. Privateje.

festerne. Det er meget nærliggende for ham at orientere sig efter de tre søskende og tage Sigismund som forbillede. Det er påfaldende, at han – lige som Hermann i den slesvig-holstenske armé – vidste, at han ville komme til at kæmpe mod sine brødre, da han besluttede sig for en militær løbebane. I modsætning til Alfred og Sigismund løb han altså bevidst den risiko at kunne komme til at skyde én af sine brødre.

Alfred og Hermann var begge med i den slesvig-holstenske armé. Deres breve er som sagt ikke bevaret i familien, og det er derfor svært at sige noget om deres overvejelser, men der er indirekte informationer om Alfred, der også havde studeret i Heidelberg og vel var yndlingssønnen. Wilhelm var meget glad for ham, fordi han som ung ikke voldte store problemer og efter faderens mening ville gøre en strålende karriere i Hertugdømmerne.²⁸ Alfred oplevede opbrudsstemningen i Slesvig-Holsten og var desuden sikkert meget påvirket af faderen. Hans karrierechancer lå efter hans mening i Hertugdømmerne, og han troede på, at den nye stat ville åbne ham muligheder for at skabe sig en stor fremtid.

Hvilken identitet?

Når man analyserer børnenes motiver for at gå til den ene eller den anden side, bliver det klart, at de ikke mere havde den samme identitet, hvad enten man vil beskrive den som holstensk, dansk/helstatslig eller tysk. Alle var vokset op i den samme familie og i samme landsdel; de var alle præget af forældrenes opdragelse, havde fået indprentet deres værdier. Alle var præget af tysk kultur, havde fået en god uddannelse og havde de samme forbindelser til familiens slægtninge og venner. Alligevel traf hver især sin egen, helt selvstændige afgørelse i den nationale konflikt. Hvilke bevæggrunde var udslagsgivende?

Meget vigtigt var det, hvor de enkelte havde tilbragt de sidste år, hvor de havde knyttet kontakter, sluttet venskaber. Det spillede en stor rolle, om omgivelserne var slesvig-holstensk eller dansk sindede. Endnu større betydning havde nok overvejelser om karriere- eller i det mindste eksistensmuligheder. Wilhelm kommenterer tørt: »At disse [børnene, G.S.] skiltes alt efter deres for[skellige] planer for deres liv o[g] af omstændighederne er et hårdt slag« (1.4.1848).²⁹ Alle holdt en ret stor distance til »sagen«. Der er ingen fanatisme at spore, det er ikke ideologiske, nationalistiske argumenter, der bliver fremført. Det er de »hårde kendsgerninger«, der var udslagsgivende. Der var et vist spille- rum, men det var begrænset af, at familien økonomisk set ikke var uafhængig.

Men dette spillerum, denne (begrænsede) hand- lefrihed betød på den anden side, at der opstod mange indre konflikter, som ikke kunne løses, fordi den grundlæggende situation nu engang ikke var til at ændre. Splittelsen i familien, tabet af tryk- heden i barndomshjemmet, som man nu ikke læn- gere kunne trække på, når man havde det tungt, var svær at bære. Mens »københavnerbørnene« holdt kontakt med hinanden, skrev breve og kom på besøg, var kontakten til Holsten meget spinkel, efter at konflikten var eskaleret. De mente, at faderen havde brudt sin ed, og at der ikke var tale om, at han gjorde sin pligt mod fædrelandet, som han selv sagde. Efter deres mening havde han tværti- mod ladet fædrelandet i stikken.³⁰ Wilhelm havde for sit vedkommende skarpt kritiseret deres beslut- ning om at vælge den danske side. I sine dagbøger skriver han meget ironisk: »Sigismund mener at

følge det, han ser som sit kald« (20.4.1848)³¹ og kritiserer Carls arbejde: »Carl er beskæftiget med sager fra den tidligere s[lesvig]h[olstensk] kancelli, som ikke eksisterer andre steder end i danskernes hoved. Tysklands nationer er en magt, som ikke kan ignoreres« (16.4.1848).³² Resultatet var, at brevene blev meget korte, og at alle forsøgte at undgå politiske emner. Det var den eneste mulighed for ikke at afbryde kontakten fuldstændig.

Udover det vidste alle, at den politiske splittelse i familien ikke blot var genstand for deres private bekymringer, men at den ville føre til en vis tilbageholdenhed i omgangskredsen. Wilhelm mener: »Hvad der end sker; det gamle had mel[lem] danskere og tyskere vil vare ved i lang tid o[g] det vil altid være en ulempe, at familien står på to sider« (24.4.1848).³³ Selv om de ofrede så meget, oplevede de, at de ikke rigtig accepteredes helt som hørende til den gruppe, som de bekendte sig til. Som Sigismund skriver: »I vores tid er det ikke kun vigtigt at have en decideret mening og udtale den, men også handlingerne må bære præg af de præmisser, som man går ud fra, når det drejer sig om det nationale spørgsmål« (7.10.1850).³⁴ Den rette holdning var ikke nok, von Rosen'erne skulle ligesom bevise den. I denne sammenhæng kunne Sigismunds død i 1864 også fortolkes som »københavnerbørnenes« offer til danskerne, som de gerne ville høre til.

Familien gjorde den erfaring i Treårskrigen, at deres livsplan, som var præget af borgerlige idealer, gik i stykker. Der var ting, man ikke kunne klare ved bare at orientere sig efter værdier som pligt, loyalitet og troskab. De oplevede, at det, de blev opdraget og uddannet til, ikke førte til et lykkeligt liv, men i ulykke. Familien, som havde så stor betydning for dem alle, kunne ikke stå de udfordringer igennem, som den nye tid bragte med sig.

Dette traume kunne heller ikke overvindes efter krigens afslutning. I de følgende år skete det kun én gang, at alle mødtes i Segeberg, og dette møde var meget belastende. Franzisca, Sigismunds kone, beskriver scenen, da brødrene igen kom sammen: »[S]aa længe, de var under Forældrenes Tag, omgikkes de som Venner. Jeg overværede det første Møde imellem dem, det faldt dem meget svært at række hinanden Haanden efter de tunge Oplevelser, men de gjorde det, og undgik fra det Øjeblik saa meget som muligt at komme ind paa Omraader, som maatte fremkalde Uenighed«.³⁵

Krigen var endt, men problemerne var der stadigvæk. Wilhelm spørger: »Kan den ene side med ret og billighed – og strenghed – drage den anden side i den slesvig-holstenske bevægelses tid til ansvar?« (29.8.1852).³⁶ Men han vidste selv, at det var urealistisk at forvente, at man ikke ville fordr et opgør med dem, der havde været med. Han beskriver den nedtrykte stemning blandt dem, som dengang havde kompromitteret sig: »Tiden er så trist, fordi så mange mennesker er blevet trængt bort fra deres livsvej o[g] fra alle deres forhåbninger« (7.2.1851).³⁷

Han prøver at overbevise sig selv om, at han havde valgt rigtigt ved at hævde, at han aldrig havde haft en følelsesmæssig tilknytning til Danmark: »I 1810 drog jeg til København for at gøre karriere i Hertugdømmerne. Jeg har aldrig følt ærefrygt for Fr[ederik] VI [...], jeg havde hørt for meget uforde-lagtigt om Fr[ederik] VI.« (28.10.1848).³⁸ Og endnu mere tydeligt: »Jeg var, med mine børn, henvist til København. Jeg havde ingen anden kapital end forbindelser til magthaverne og de sad i København« (21.7.1848).³⁹

Wilhelm prøvede at konstruere en sådan sammenhæng i sit liv, at han ikke havde kunnet gøre andet end vælge den slesvig-holstenske side i 1848. Et andet valg havde været inkonsekvent. Det lykkedes dog ikke for ham; det hele var ikke så enkelt og klart; tværtimod begyndte han samtidig at sukke efter den »gode gamle tid«, hvor han blev modtaget i regeringen og af kongen, deltog i hoffester og baller. Men han vidste, at den tid aldrig ville komme igen.

Noter

1. En stor tak til Einar von Reventlow, som gav tilladelse til at arbejde med materialet, og til Claus Bjørn, som henviste mig til det.
2. Marie von Rosen, *Erindringer. Til min Søster Victorine*. Maskinskrevet manuskript, 11-12. Tak til Wilhelm von Rosen, der i 1995 gav mig en kopi af manuskriptet.
3. Dagbogen 1.5.1842.
4. »Wer veranlasst alle diese Verwirrungen? der Zeitgeist heisst es, d.h. die Fehler der Menschen durch Egoismus und Selbstsucht – und nun kommen andere Menschen – die bis jetzt nicht regierten – u. sagen: sie wollen es besser machen – um zu regieren u. dann es noch verkehrter zu machen«.

5. »Liebt Euch unter einander: denn das ganze Menschengeschlecht hört zusammen«.

6. »Der eigentliche Character der Jetztzeit ist nämlich daß alle Satzungen angetastet werden u. alle Täuschereien zusammen fallen. Da muß aber mit dem Bösen viel Gutes herunter«.

7. »Wie werden die großen Aufgaben der Gesellschaft sich lösen? Einstweilig geht sie einer Crisis entgegen. Es ist ein täuschender Wahn Fortschritte hemmen zu können, welche das heranwachsende Geschlecht will, weil das jetzt herrschende, aber alternde mit jeder Stunde an Kraft u. Zahl abnimmt«.

8. Dagbogen bl.a. 27.I.1848 og 29.I.1848.

9. Dagbogen bl.a. 29.7.1847.

10. »Die eigentliche Ursache aller nun so plötzlich u. so gewaltsam hervortretenden Unruhen, sind das Mißverhältniß oder richtiger gesagt die schiefe u. unbefriedigende Stellung so vieler Individuen zum Staate. Der Zweck des Staates ist die Befriedigung seiner Mitglieder durch Entwicklung derselben in ihrem äußern u. innern Wohl. Die Schnelligkeit der Entwicklung aller Zustände und Individualitäten in unserer Zeit hat die Staatsform offenbar hinter sich zurückgelassen; [...]. [Es liegt] in der Natur der Verhältnisse, daß dies Streben nach Herstellung des Gleichgewichts als Kampf hervortritt[sic]. – Denn es ist unmöglich, daß die Begünstigten in der Gesellschaft, die Vornehmen u. die Reichen, das nicht mehr Genügende der Staatsformen erkennen können weil sie von demselben nicht gedrückt werden; u. es ist unmöglich sie ohne Zwang zum Nachgeben zu bringen, weil sie in ihrer Bevorzugung ein historisches Recht erkennen u. der Egoismus der menschlichen Natur es nicht über sich vermag, freiwillig von vermeintlichen Rechten abzusehen«.

11. Dagbogen 29.II.1848.

12. »[E]ine wunderbare Erscheinung. Männer der Kraft u. des Entschlusses regieren jetzt die Welt, gleich viel, wes Standes sie seyn: so in Frankfurt, in Rendsburg und in Kopenhagen; [...]. [...] Des scheinbaren Sieges ungeachtet, werden die Dänen unterliegen, ihr Unternehmen ist unklug, weil es gegen den Strom der Zeit, der so gewaltsam dahin braust, daß er Alles umwirft was seinen stürzenden Wellen sich entgegen wirft: es verschwindet in dem Abgrund – Deutschlands Wiedergeburt ist da, wie sollte der kleine Inselstaat sie hemmen, u. welche Befangenheit, daß er es wollte«.

13. »Ich bin mit meiner mir noch angehörigen Familie ein Deutscher u. werde es bleiben, treu meinen nächsten Beruf erfüllen u. Ordnung erhalten«.

14. »[I]ch tröste mich damit daß ich ihre Erschütterungen aktiv nicht veranlaßt habe«.

15. »Was aber heißt Ruhm in dieser Welt u. mehr noch in dieser Zeit; was ist er werth, schon seine Relativität beweist seine Ungewißheit«.

16. »Um den Verkehr mit den wenigstens Menschen gebe ich noch Etwas; wie wenige unter ihnen sind Freunde!«

17. »Billige können nicht sagen daß ich dumm u. unrecht disponirt, aber ich selber sage es mir doch mitunter. Möchten wir hier auf diesem lieben Platz noch Einmal wieder mit den theuren 12 Kindern vereinigt seyn! Das wird schwer halten«.

18. Marie von Rosen, *Erindringer*, s. 21.

19. Marie von Rosen, *Erindringer*, s. 13-19.

20. »Die Dänen von Geburt sind so mistrauisch, daß ihnen jeder Holsteiner als ein gestempelter Verräter erscheint und die geringste Abweichung von ihren crassen Ansichten ist genug um der Verleumdung freies Spiel zu geben, deshalb fürchte ich immer, daß Dich Deine jetzige Stellung in ein unrechtes Licht stellt und daß Dir unter Umständen nicht der Lohn wird, den Du verdienst«.

21. »Mein armer Sigismund in seinen innern Kämpfen! Kein Däne u. doch gegen sein Geburtsland! Jeder der beiden Brüder folgt seiner Ueberzeugung«.

22. »Welche Gefühle kreuzen sich [...] fortwährend in Einem; doch das der Pflicht steht fest bei mir und besiegt sie alle«.

23. »Selten bin ich Enthusiast, aber in den Tagen die Berichte aus Friedrichstadt zu lesen, die vielen kleinen hübschen Geschichten über unsere prächtigen Soldaten zu hören, das macht mich stolz in der dänischen Armee Soldat zu sein. Und doch, Bruder, kann ich, wenn wir kämpfen, nie meine Brüder in der Armee des Feindes vergessen; ein trauriger Gedanke mischt sich in die Freude über jeden Sieg, den die Brüder mit ihrem Leben uns zu entreißen suchten; die eigenen Brüder haben vielleicht ihr Leben gelassen, um uns Niederlage und möglichen Untergang zu bereiten. Es ist schrecklich sich zu freuen über die große Anzahl der getödteten Feinde unter denen man vielleicht einen der Liebsten dieser Erde zählt, es ist ein schrecklicher Gedanke dem Bruder die tödtliche Kugel senden zu können!«.

24. »Wo mein Alfred ist, u. ob er lebt u. mein Sigismund, liebende Kinder derselben liebenden Eltern, diesseits u. jenseits der Königsau; oder im Kampf – gegen einander«.

25. »[W]o u. in welchem Zustande sind sie jetzt nachdem am vorgestrigen Vormittag bey Flensburg eine blutige Schlacht geschlagen – zwischen Alfred u. Sigismund«.

26. »Es ist mir ein angenehmer Gedanke, das er mir nicht mehr gegenübersteht, aber traurig ist es, daß er sich hat hinreißen lassen«.

27. Dorothee von Rosen, *Uddrag af gamle Dagbøger og andre Notitser*, upagineret, Privatarkiv på Rigsarkivet, 6213.
28. Dagbogen bl.a. 11.-17.3.1842.
29. »Daß diese sich trennten nach ihren versch. Lebensbestimmungen u. Lagen ist ein harter Stoß«.
30. Marie von Rosen, *Erindringer*, s. 4-5.
31. »Sigismund glaubt dem zu folgen, was er für seinen Beruf hält«.
32. »Carl mit Geschäften der früheren S.H. Kanzlei beschäftigt, die nicht existirt als im Kopfe der Dänen. Denn Deutschlands Nationen sind eine Macht, die sich nicht ignoriren läßt«.
33. »Was auch geschehe; der alte Haß zw. Dänen u. Deutschen wird lange beharren u. es wird immer ein Nachtheil sein, daß auf zwei Seiten die Familie steht«.
34. »Es ist in unserer Zeit nicht allein notwendig eine decidierte Ansicht zu haben und sie auszusprechen, sondern auch die Handlungen müssen das Gepräge der Prämisse die man befolgt, an sich tragen, wo es sich um die nationale Frage handelt«.
35. Franzisca von Rosen, Den gamle Majorinde fra Færgegaarden, i: *Memoirer og Breve*, 18, København 1913, s. 55.
36. »Wer dürfte denn billigerweise den Andern aus den Zeiten der Schleswig-Holsteinischen Bewegungen strenge Rechenschaft fordern?«.
37. »Die Zeit ist darum so traurig, weil so viele Menschen aus ihrem Lebenswege u. aus allen ihren Hoffnungen herausgeworfen sind«.
38. »Ich ging hin 1810 nach Kopenhagen, um für die Herzogthümer meine Carriere zu machen. Nie hatte ich

vor Fr. VI. Ehrfurcht [...] ich hatte zu viel gegen Fr. VI. gehört«.

39. »Ich war mit meinen Kindern auf Kopenhagen angewiesen – Ich hatte kein anderes Kapital als Verbindungen mit den Machthabern u. die waren in Kopenhagen«.

Resümee

Durch glückliche Umstände hat sich eine Vielzahl von Briefen verschiedener Generationen der Familie von Rosen erhalten, außerdem stehen veröffentlichte und unveröffentlichte Erinnerungen von Familienmitgliedern zur Verfügung. Das reichhaltige Material ermöglicht die Untersuchung der Frage, wie die deutsch-geprägte Familie während des Krieges von 1848/50 auf die nationalistische Stimmung in Dänemark reagiert. Während der Vater, Wilhelm von Rosen, sich zusammen mit seiner Frau und den jüngeren Kindern für die schleswig-holsteinische Seite entscheidet, fühlen sich Carl, Sigismund, Dorothea und Jakob, die sogenannten Kopenhagener Kinder, Dänemark zugehörig. Die Analyse der Briefe zeigt, daß die individuellen Entscheidungen durchaus auch von Überlegungen zur beruflichen Zukunft und den Karrierechancen geleitet werden.

Die Familie wird durch diese Entwicklung unter beinahe unerträglichen Druck gesetzt. Nur unter großen Mühen kann ihr völliges Auseinanderbrechen verhindert werden.